

Een update uit onderzoek

Kennis over scheiding

Elke klas bevat een aantal kinderen van gescheiden ouders, en als leerkracht merk je de impact daarvan. Toegerust met wetenschappelijke kennis hierover sta je sterker. Wat zijn actuele cijfers omtrent scheiding? Wat zijn de belangrijkste gevolgen?

TEKST INGE VAN DER VALK EN ZOË REJAÂN

De mogelijke impact van een scheiding in de klas merk je als leerkracht vaak snel op, zeker wanneer er veel conflicten tussen ouders zijn. Ook indirect heb je hiermee te maken, via de communicatie tussen school en ouders. Het doel van deze bijdrage is om jou als leerkracht toe te rusten met recente wetenschappelijke kennis: wat zijn recente bevindingen uit onderzoek? Wat zijn de belangrijkste gevolgen? En wat houdt de herziene Richtlijn Scheiding en problemen van jeugdigen in? Hieronder gaan wij op elk van deze aspecten kort in.

ACTUELE CIJFERS

Ruim één op de zes thuiswonende kinderen in Nederland krijgt te maken met een ouderlijke scheiding. Hiermee wordt de beëindiging van een relatie tussen twee samenwonende partners bedoeld; dit kan een huwelijk, geregistreerd partnerschap of andere vorm van samenwonen zijn. Lang werd ervan uitgegaan

dat het aantal hierbij betrokken kinderen ongeveer 70.000 per jaar betrof. Recente berekeningen laten echter zien dat het aantal aanzienlijk hoger is: in 2016 gingen bijna 50.000 ouders met minderjarige kinderen uit elkaar, waarbij in totaal 86.000 minderjarigen betrokken waren (CBS, 2018 & 2019; Ter Voert, 2018 & 2019).

GEVOLGEN VAN SCHEIDING

Scheiding van ouders geeft een verhoogde kans op problemen bij kinderen. Een groot aantal onderzoeken laat zien dat zij gemiddeld een lager welbevinden en slechter zelfbeeld hebben, meer emotionele en gedragsproblemen en meer psychosomatische klachten, vergeleken met kinderen uit 'intacte' gezinnen (Amato, 2001 & 2010). Wat het functioneren op school betreft: bij kinderen na scheiding kan niet alleen sprake zijn van gemiddeld lagere cijfers en vaker doubleren en spijbelen, maar ook van concentratieproblemen, een gebrek aan motivatie en

FOTO: TOM VAN LIMPT. De personen op de foto's bij dit artikel hebben geen relatie tot de inhoud van dit artikel.

In de herziene Richtlijn Scheiding en problemen van jeugdigen is veel aandacht voor de stem van het kind en de rol van een steunfiguur

minder betrokkenheid op school (Nusinovici et al., 2018). Een recente meta-analyse laat zien dat de gevolgen van een scheiding niet kleiner, maar zelfs iets groter zijn geworden (Swartz-den Hollander et al., 2020). Hoewel de meeste problemen bij kinderen ongeveer twee jaar na de scheiding sterk zijn afgenomen of verdwenen, ervaart ongeveer vijftien procent langeretermijnproblemen. Deze hebben veelal te maken met conflicten tussen de ouders (Lansford, 2009). Wanneer ouders door aanhoudende ernstige conflicten zowel het belang en welzijn van jeugdigen uit het oog verliezen als het wederzijds belang, spreken we van complexe scheiding. De toename hiervan, alsmede de ermee gepaard gaande problematiek bij kinderen en handelingsverlegenheid bij jeugdprofessionals, waren aanleiding om de Richtlijn Scheiding en problemen van jeugdigen te herzien.

DE RICHTLIJN SCHEIDING EN PROBLEMEN VAN JEUGDIGEN

De richtlijn kan bijdragen aan een beter onderbouwd handelen en tevens aan meer inzicht

en begrip rondom soms complexe scheidingsproblematiek. In de recent herziene richtlijn is onder meer aandacht voor complexe scheidingen en risico's en beschermende factoren hierbij, en voor leeftijdsgerelateerde ontwikkeling en problematiek. Ook is er een update van kennis over interventieprogramma's voor ouders en kinderen, en veel aandacht voor de stem van het kind en de rol van een steunfiguur. De informatie hierover in deze bijdrage is beperkt, maar meer is te vinden via www.richtlijnenjeugdhulp.nl/scheiding.

CONTACT MET BEIDE OUDERS

Kinderen functioneren beter en kunnen zich gunstiger ontwikkelen als zij na de scheiding een positieve, ondersteunende relatie hebben met beide ouders (Lamb, 2018). Contact met

Veel kinderen hebben na een scheiding een lager welbevinden en slechter zelfbeeld

Belangrijke indicatoren voor het functioneren van kinderen na een scheiding zijn ouderlijke conflicten en de kwaliteit van ouder-kindrelaties

beide ouders is dus van belang, en tegenwoordig groeien meer kinderen na scheiding op in co-oudergezinnen, waarbij ongeveer evenveel contact is met beide ouders (Poortman & Van Gaalen, 2017). Dit lijkt samen te hangen met een hoger welbevinden (Baude et al., 2016; Nielsen, 2017), maar ouders die kiezen voor co-ouderschap werken gemiddeld beter samen en hebben minder conflicten, dus de positieve gevolgen kunnen wellicht hieraan toe te schrijven zijn, in plaats van aan het co-oudergezin. Belangrijke indicatoren voor het functioneren van kinderen na scheiding zijn immers vooral de ouderlijke conflicten en de kwaliteit van de opvoeding en van ouder-kindrelaties (Amato, 2010).

INGE VAN DER VALK

(i.e.vandervalk@uu.nl) is universitair docent bij de onderzoeksgroep Jeugd en Gezin van Universiteit Utrecht en onderzocht de impact van scheidingen bij kinderen

LEEFTIJD EN ONTWIKKELINGSFASE

Hoewel de ernst van de gevolgen van een scheiding niet afhangt van leeftijd, kan de manier waarop kinderen reageren per leeftijdsfase aanmerkelijk verschillen. In de richtlijn is veel aandacht voor 'normale' leeftijds specifieke ontwikkeling, omdat bij de leeftijdsfase passend gedrag soms aanleiding kan zijn voor onterechte verwijten tussen ouders. Daarnaast worden leeftijds specifieke risico's bij scheiding beschreven. Voor kinderen in de basisschoolleeftijd geldt bijvoorbeeld dat zij zich na een scheiding eerder in de steek gelaten voelen

door een ouder. Ook hebben zij regelmatig zorgen om hun ouders en zijn ze overmatig bezig zich aan te passen. Vaak begrijpen deze kinderen meer dan zij emotioneel eigenlijk aankunnen. Andere risico's kunnen piekeren en neerslachtigheid zijn, of juist driftbuien en gevoelens van afwijzing (Groenhuijsen, 2014).

ERNSTIGE PROBLEMEN NA SCHEIDING

Soms gaat een scheiding gepaard met veel conflicten en/of lichamelijk of psychologisch geweld. Bij vermoedens van dat laatste, dient de Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling te worden doorlopen. Verder geldt dat bij een conflictueuze scheiding de gevolgen voor jeugdigen ernstiger zijn. Allereerst kan het ontwikkelen van een veilige gehechtheid in het gedrang komen, door stress en conflicten bij ouders, verminderde sensitiviteit en responsiviteit, maar ook onrust en sterke verschillen tussen twee huizen (Groenhuijsen, 2014). Daarnaast is een scheiding vaak een stressfactor, vooral wanneer de ouder-kindrelatie en het ouderschap rondom een scheiding onder druk staan (Riggio, 2004). Ernstige ouderlijke conflicten kunnen ook leiden tot loyaliteitsproblemen (Bernet et al., 2016) en tot parentificatie, waarbij kinderen zich te verantwoordelijk voelen voor het welbevinden van hun ouders en zich geroepen voelen om oneigenlijke zorgen en taken in het gezin op zich te nemen. Onveilige hechting, langdurige stress, loyaliteitsproblemen en parentificatie hebben elk negatieve gevolgen voor de ontwikkeling op langere termijn (Aelen et al., 2013; Amato & Afifi, 2006; Peris et al., 2008).

DE STEM VAN HET KIND EN DE ROL VAN STEUNFIGUREN

Het is belangrijk dat kinderen een stem hebben in het proces van de scheiding. Zij hebben toegang nodig tot begrijpelijke informatie, moeten worden gehoord en serieus genomen, terugkoppeling krijgen over beslissingen, en de mogelijkheid krijgen daarover te klagen. Daarnaast is er steeds meer aandacht voor de rol van een steunfiguur in de omgeving van kinderen. Dit kunnen leeftijdsgenoten of buddy's zijn, maar ook leerkrachten. Zeker in het geval van een onrustige of onveilige thuissituatie, kan school soms stabiliteit en

veiligheid bieden en een plek zijn waar kinderen zich gehoord en gezien voelen. Onderzoek laat zien dat scholen die structuur bieden in combinatie met warmte, sensitiviteit en consistente discipline, bevorderend zijn voor de sociale en cognitieve ontwikkeling bij kinderen na scheiding (Hetherington, 2003). Voor kinderen is het verder helpend wanneer leerkrachten zich zorgzaam, empathisch, eerlijk en behulpzaam opstellen, zeker bij persoonlijke problemen van kinderen (Hattie, 2009). Scholen kunnen de relatie tussen leerling en leerkracht ondersteunen door het aanbieden van buitenschoolse activiteiten of extra mentor-momenten. Dit draagt bij aan de verbondenheid die kinderen ervaren met school, wat weer sterk samenhangt met het academisch en emotioneel functioneren (Witherspoon, 2009).

RECENT ONDERZOEK: THE NEED TO BELONG

Het lopende onderzoek 'Waar hoor ik thuis?' heeft betrekking op het gevoel ergens bij te horen. Dit is een fundamentele menselijke behoefte en het behoren tot sociale groepen - of het nu om familie, school, de vriendengroep of buurt gaat - draagt bij aan de gezondheid, het welzijn en de langeretermijnontwikkeling van kinderen (Baumeister & Leary, 1995; King et al., 2018). Een scheiding kan gevolgen hebben voor de sociale verbondenheid van kinderen met hun omgeving, onder meer door het opgroeien in twee huizen. De eerste resultaten uit een pilotstudie onder 1000 Nederlandse middelbare scholieren wijzen erop dat jongeren uit gescheiden gezinnen zich gemiddeld minder thuis voelen binnen hun gezin, maar ook binnen hun school. Dit hangt samen met een verlaagd welbevinden. Interessante vragen voor de toekomst zijn welke factoren hierbij een rol spelen, en hoe een verminderd thuisgevoel bij de ouders bijvoorbeeld gecompenseerd kan worden door school, buurt of vrienden.

Het is
belangrijk dat
kinderen een stem
hebben in het proces
van de scheiding

CONFLICTEN, OPVOEDING EN KINDEREN

Een andere recente studie (Van Dijk et al., 2020) baseerde zich op een overzicht van alle mogelijk beschikbare onderzoeken bij gezinnen na scheiding, waarbij in totaal gegevens van bijna vijftienduizend gezinnen zijn meegenomen, en zoomde in op conflicten tussen ouders. De resultaten laten zien dat ouderlijke conflicten significant samenhangen met verschillende opvoeddimensies en psychosociaal functioneren van kinderen. Daarnaast bleek dat ouderlijke steun, vijandigheid, structuur, intrusieve controle en rolvervaging een deel van de relatie tussen ouderlijke conflicten en internaliserende en externaliserende problemen van kinderen na scheiding verklaren. Conflicten tussen ouders sijn dus vaak door in de opvoeding, en zorgen zo voor negatieve effecten op kinderen. De negatieve gevolgen zijn vooral groot wanneer ouders hun kind betrekken bij de conflicten.

TOT BESLUIT, IN DE PIJPLIJN

Scheiding van ouders is een risicofactor voor kinderen, en ondersteuning en preventie zijn daarom van groot belang. Momenteel zijn wij bezig met een onderzoek naar de effectiviteit hiervan. Ook is er lopend onderzoek naar de rol van brusjes na scheiding, en komen wij later dit jaar met bevindingen over de rol van social media na scheiding, en ook over het functioneren van jongvolwassen kinderen na scheiding.

Wij hopen met deze tekst iets te hebben bijgedragen aan de kennis en het inzicht van leerkrachten, die in het dagelijks leven van kinderen een grote rol spelen.

De literatuurlijst is te vinden op:
www.jsw.nl/artikelen

ZOË REJAAN

(z.rejaan@uu.nl) is PhD-kandidaat bij de onderzoeksgroep Jeugd en Gezin van Universiteit Utrecht en is betrokken bij een onderzoek naar het thuisgevoel van kinderen die opgroeien in verschillende huizen na een scheiding

Op de hoogte blijven van de ontwikkelingen in het basisonderwijs?

Neem een abonnement op JSW

JSW

nr 9
Mei
2020

Ontvang 10 x JSW

JSW lezen op
tablet en pc

Voor
slechts
€79,95 per
jaar

Studenten
ontvangen
50%
korting

Krijg toegang
tot het digitaal
archief
(>1.000 artikelen)

Debatteren
om te leren
Selectief mutisme: wat
als een kind niet praat?
Interview
Ronald Heidanus

Betrokken bij wereld- problemen

Meer weten?
Ga naar www.jsw.nl of
bel 088-2266692